

ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΗ ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΗ (1517-1555)

► Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία σε κρίση

Τέλη Μεσαίωνα: υποχωρεί το ηθικό κύρος της Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας

Λαός: αίτημα για σωτηρία → πληρώνουν μεσολαβητές

Πνευματική ελίτ: επιθυμία να στερεωθεί η πίστη πάνω στην εμπειρία και το φωτισμένο διαλογισμό

- διαμαρτυρίες για
 - διοικητική ανεπάρκεια
 - υπερβολική πολυτέλεια
 - ηθική διαφθορά πολλών από τους εκκλησιαστικούς αξιωματούχους
- αμάθεια της πλειονότητας του κατώτερου κλήρου
- έλεγχος πιστών με τη διαρκή απειλή του κακού → εφεύρεση τρόπων άφεσης αμαρτιών (π.χ. συχωροχάρτια)

⇒ αντίδραση από φορείς του ανθρωπιστικού κινήματος:

στόχος τους η αναζήτηση του αυθεντικού πνεύματος του χριστιανισμού → μελέτη Αγίας Γραφής και γενικότερα άμεσα επαφή με τα ιερά κείμενα

► Λούθηρος

Γερμανία: μεγαλύτερη αντίδραση κατά της Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας

- επιβάρυνση οικονομική από την Εκκλησία για την ανέγερση μεγάλων οικοδομημάτων στη Ρώμη
- προσπάθεια Γερμανών ηγεμόνων να αποδεσμευτούν από την παπική επιρροή → την επικυριαρχία του αυτοκράτορα
- εντάσεις ανάμεσα στις πόλεις και τους ευγενείς κυρίως εξαιτίας του γερμανικού εθνικισμού → απόρριψη ιταλικών επιρροών

► Αφορμή

- 1515: Λέων Ι' : έκδοση συχωροχαρτιών, τα οποία διέθετε με εμπορευματικό τρόπο ο μοναχός Τέντζελ ⇒

⇒ αντίδραση **Λούθηρου** (Γερμανός μοναχός και θεολόγος) → **1517**: θυροκόλλησε σε εκκλησία της Βιττεμβέργης 95 θέσεις (= επιχειρήματα που καταδίκαιζαν τα συχωροχάρτια και αμφισβητούσαν τις παπικές απόψεις σε δογματικά ζητήματα).

Λούθηρος: ο Θεός εξασφαλίζει τη σωτηρία όχι σε συνάρτηση με τα έργα των ανθρώπων, αλλά μέσω της πίστης

Δεν απορρίπτει από την καθολική εκκλησία: όσα δεν του φαίνονται αντίθετα από το δόγμα

- διατηρεί τις εκκλησίες, την Αγία Τράπεζα, τους πάστορες
- από τα μυστήρια δέχεται τη Βάπτισμα και τη Θεία Κοινωνία
- απορρίπτει την ιδιαίτερη εξομολόγηση
- αρνείται τη λατρεία της Παναγίας και των Αγίων
- η λειτουργία στις τοπικές γλώσσες
- δέχεται το γάμο των κληρικών

⇒ ο πάπας τον αφορίζει

⇒ ο Λούθηρος καίει δημόσια τον αφορισμό του πάπα

ο Λούθηρος καταδικάζει τόσο τις κοινωνικές εξεγέρσεις, όσο και τους ουμανιστές (: εκείνοι πιστεύουν στη φυσική καλοσύνη του ανθρώπου και στη δυνατότητα του να συνεργάζεται για τη σωτηρία του· ο Λούθηρος αντίθετα πιστεύει στην πλήρη αδυναμία του αμαρτωλού ανθρώπου· εξάλλου οι μεταρρυθμιστές γενικά θεωρούσαν πως η άμεση σύνδεση της θρησκευτικής Μεταρρύθμισης με το πνεύμα της Αναγέννησης, που αντλούσε από το πνεύμα της αρχαιότητας, θα οδηγούσε σε μια νέα μορφή ειδωλολατρίας η αρχαιότητα ήταν ειδωλολατρική και επομένως ο πιστός θα έπρεπε να την απορρίπτει.)

► **Εξελίξεις**

- ο Κάρολος Ε' (αυτοκράτορας της Αγίας Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας του Γερμανικού Έθνους) καλεί το Λούθηρο σε απολογία ενώπιον της Δίαιτας (= ανώτατο συμβούλιο των αντιπροσώπων των ευγενών του κλήρου και των αστών) στην πόλη Βορμς.
 - ⇒ Ο Λούθηρος αρνείται να αναιρέσει τις απόψεις του.
 - ⇒ Η Δίαιτα τον καταδίκασε ως αιρετικό και τον κήρυξε εκτός νόμου
 - ⇒ Ο Λούθηρος σώθηκε χάρη στον εκλέκτορα της Σαξονίας, ο οποίος τον έκρυψε στον πύργο του.

► **Συνέπειες**

Ευρύτερη μεταρρυθμιστική έκρηξη → επίδραση στην κοινωνική, πολιτική και οικονομική πραγματικότητα όλης της Ευρώπης

► 1529: η Δίαιτα αποκηρύσσει το Λούθηρο →

- οι Γερμανοί ηγεμόνες που υποστήριζαν τις θέσεις του Λούθηρου διαμαρτυρήθηκαν για τη δίωξη των θρησκευτικών τους πεποιθήσεων (= προτεστάντες ή Διαμαρτυρόμενοι < protestor = διαμαρτύρομαι)
- Σε πολλές γερμανικές επαρχίες, με αφορμή την αύξηση των φόρων που επέβαλλαν οι φεουδάρχες, ξέσπασαν λαϊκές εξεγέρσεις, οι πρώτες εναντίον της κυρίαρχης τάξης, με σύνθημα τη δικαιοσύνη, που ήταν βασικό σημείο της διδασκαλίας του Λούθηρου. Οι εξεγέρσεις αυτές καταπνίγηκαν και οι φτωχοί αγρότες περιήλθαν σε χειρότερη θέση

Άποψη του Λούθηρου για τις εξεγέρσεις:

«Οι χωρικοί αμαρτάνουν απέναντι στο Θεό και απέναντι στους ανθρώπους· αξίζουν το θάνατο, όχι μόνο του σώματος, αλλά και της ψυχής, δεν αναγνωρίζουν και δε σέβονται τίποτα και υλακούν μόνο στα τυφλά τους ένστικτα. Ο ηγεμόνας και ο άρχοντας πρέπει να αναλογιστούν ότι είναι οι λειτουργοί του Θεού και οι εκτελεστές της οργής του. Το σπαθί πρέπει να χτυπήσει τους κρείτταρχους. Με το να μην τιμωρεί ο άρχοντας τους ανατροπείς του νόμου είναι σα να αμαρτάνει απέναντι στο Θεό»

- **1530:** υπέβαλαν στη Δίαιτα που συγκλήθηκε στη γερμανική πόλη Αυγούστα υπόμνημα με τις βασικές αρχές του λουθηρανισμού (**Ομολογία Αυγούστας**).

⇒ γενικευμένος εμφύλιος → συμβιβασμός με πρωτοβουλία του αυτοκράτορα : 1555 Ειρήνη Αυγούστας:

αναγνωρίζεται ο Λουθηρανισμός ως νόμιμο δόγμα

ο κάθε ηγεμόνας έχει το δικαίωμα να επιβάλλει στην περιοχή της δικαιοδοσίας του το δόγμα της προτίμησής του.

⇒ η Γερμανία διαιρείται σε κρατίδια καθολικά και διαμαρτυρόμενα.

Η διάδοση της μεταρρύθμισης

- σκανδιναβικές χώρες
 - **Ελβετία:**
 - Ζυρίχη : **Ζβίγγλιος** (εφημέριος καθεδρικού ναού) → αντίδραση καθολικής Εκκλησίας (ένοπλη σύγκρουση)
 - Ο Ζβίγγλιος
 - ✓ αποδίδει κάποια σημασία στα έργα
 - ✓ θεωρεί πως το Άγιο Πνεύμα είναι δίκυλος σωτηρίας
 - ✓ αρνείται κάθε πραγματική παρουσία του σώματος και του αίματος του Χριστού στη Θεία Κοινωνία
 - Γενεύη : **Ιωάννης Καλβίνος**
 - ✓ Πάντοδυναμία Θεού, προδιαγεγραμμένη η πορεία του ανθρώπου· κριτήριο για τη σωτηρία κάποιου είναι η μελέτη της Βίβλου και η πίστη
 - ✓ Ο καλβινισμός ήταν ταυτόχρονα θρησκευτική θεωρία, εκκλησιαστικό δόγμα και στάση ζωής και οδηγούσε σε μια νέα οργάνωση της εκκλησίας, με βάση την ευορία και τη συμμετοχή και κοσμικών στη διοίκησή της.
 - διάδοση σε ολόκληρη της Ελβετία, Γαλλία, Κάτω Χώρες, Σκωτία. ⇒ σύγκρουση με ηγεμόνες Γαλλίας, Κάτω Χωρών
 - ✓ Γαλλία: οι βασιλείς στράφηκαν εναντίον των ουγενότων (Γάλλων καλβινιστών) → Νύχτα Αγίου Βαρθολομαίου (24/8/1572):σφαγή 2000 ανθρώπων.
 - **Αγγλία**
 - Ιωάννης Ουίκλιφ (χαρακτηρίζεται ως αιρετικός)
 - +
 - εξάπλωση ανθρωπισμού
 - +
 - ρήξη βασιλιά Ερρίκου Η' για προσωπικούς λόγους με την Εκκλησία της Ρώμης
- ⇒ **αγγλικανική μεταρρύθμιση**: συνδυασμός στοιχείων Λουθηρανισμού και Καλβινισμού ← θρησκευτικός, πολιτικός, οικονομικός χαρακτήρας → δημιουργία Αγγλικανικής Εκκλησίας (η μόνη που αναγνωριζόταν από το κράτος)

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

1. **Επισημαίνοντας χωρία του κειμένου που σας δίνεται και αξιοποιώντας τις ιστορικές γνώσεις σας να εξηγήσετε την επίδραση των ιδεών του ανθρωπισμού στη διαμόρφωση της θρησκευτικής σκέψης.**

Εάν δε με πείσουν, με επιχειρήματα από την Αγία Γραφή ή με αδιάσειστη λογική, δεν μπορώ να αναιρέσω τις θέσεις μου, γιατί δεν πιστεύω στο αλάθητο του πάπα, ούτε στο αλάθητο των συνόδων, γιατί όλοι γνωρίζουν ότι πολλές φορές και οι πάπες και οι σύνοδοι έχουν σφάλει και έχουν πέσει σε αντιφάσεις. Εγώ έχω πειστεί από τα βιβλικά επιχειρήματα που έχω ήδη αναφέρει, και είμαι απόλυτα ενωμένος με το λόγο του Θεού. Δεν μπορώ και δε θέλω να ανακαλέσω τίποτα, γιατί δεν είναι ορθό, και αντίθετα είναι επικίνδυνο να πράττει κανείς αντίθετα με τη φωνή της συνείδησής του. Ο Θεός ας με βοηθήσει.

Τμήμα από την απολογία του Λουθήρου στη δίαιτα του Βορμς.

2. **Μελετώντας τις πηγές που σας δίνονται και αξιοποιώντας τις ιστορικές σας γνώσεις να εξηγήσετε την κρίση της Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας και την αντίδραση των ανθρωπιστών σ' αυτήν κατά το πρώτο μισό του 16ου αιώνα.**

ΠΗΓΗ Α' ΟΙ ΑΔΥΝΑΜΙΕΣ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ

Οι πάπες που δείχνουν τόση ενεργητικότητα στο να συγκεντρώνουν χρήματα, αναθέτουν ευχαρίστως κάθε αποστολική εργασία στους επισκόπους, οι επίσκοποι στους ιερείς, οι ιερείς στους διάκους, οι διάκοι στους περιπλανώμενους μοναχούς και αυτοί εγκαταλείπουν τα πρόβατα του Χριστού σε ανθρώπους που η μόνη τους ικανότητα είναι να τα γδέρνουν.

Έρασμος, Μωρίας Εγκώμιο, 1515.

ΠΗΓΗ Β' Η ΕΠΙΣΤΡΟΦΗ ΣΤΗ ΒΙΒΛΟ

"Είμαι απόλυτα αντίθετος με την άποψη εκείνων που δε θέλουν να μεταφραστεί η Βίβλος στη λαϊκή γλώσσα για να διαβάζεται από τους ανθρώπους του λαού, ωσάν να ήταν τόσο δυσνόητη η διδασκαλία του Χριστού, ώστε μόνο μια χούφτα θεολόγων να μπορούσε να την κατανοήσει, ή ωσάν η χριστιανική θρησκεία να στηριζόταν στην αμάθεια. Θα ήθελα ακόμα και οι πιο ταπεινές γυναίκες να διαβάζουν τα Ευαγγέλια και τις Επιστολές του αποστόλου Παύλου. Έπειτα, θα επιθυμούσα αυτό το βιβλίο να μεταφραστεί σε όλες τις γλώσσες, ώστε οι Σκοτσέζοι, οι Ιρλανδοί, αλλά επίσης και οι Τούρκοι και οι Σαρακηνοί να είναι σε θέση να το διαβάζουν και να το γνωρίζουν". '

Ερασμος, Πρόλογος στην Καινή Διαθήκη, 1516.

Η ΑΝΤΙΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΗ

Αντίδραση δυναμική από την καθολική εκκλησία:

- **Μοναχικά τάγματα:** αναδιοργάνωση υπαρχόντων, ίδρυση νέων → συμβολή στην πνευματική και ιδεολογική επιβολή του καθολικισμού ← συνεχής προπαγάνδα μέσω της ίδρυσης εκπαιδευτηρίων, νοσοκομείων και άλλων φιλανθρωπικών ιδρυμάτων, έκδοσης βιβλίων.
- **Ιερά Εξέταση** (μεσαιωνικός θεσμός που είχε πέσει σε αχρηστία και αναδιοργανώθηκε) → οι ιεροεξεταστές προκειμένου να κάμψουν το φρόνημα των μεταρρυθμιστών ή αιρετικών μετέρχονται κάθε μέσο συμπεριλαμβανομένων και βασανιστηρίων και καύσης στην πυρά)
- **Λογοκρισία:** ιδρύθηκε Συμβούλιο Λογοκρισίας → συνέτασσε κατά διαστήματα έναν κατάλογο απαγορευμένων βιβλίων θεολογικών, φιλολογικών ή επιστημονικών που περιείχαν αιρετικές ~ κατά την άποψη της Εκκλησίας ~ θέσεις (Index Librorum Prohibitorum).
- **Σύνοδος Τρέντο** (1545~1546) → αποφάσεις για ηθικοπνευματική αναδιοργάνωση της Καθολικής Εκκλησίας και αποσαφήνιση του καθολικού δόγματος

ΣΥΝΕΠΕΙΕΣ ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΗΣ

- τέλος θρησκευτικής ενότητας Ευρώπης → χωρισμός σε τμήματα με διαφορετικό ιδεολογικοπολιτικό προσανατολισμό
- διαδικασία διαμόρφωσης εθνικών ταυτοτήτων :
 - ⇒ β' μισό 16^{ου} αι.
 - ✓ η Γαλλία κλονίζεται από θρησκευτικές διαμάχες
 - ✓ η Ολλανδία (καλβινιστική) αποσπάται από την Ισπανία (καθολική)
 - ⇒ 17^{ος} αι.
 - ✓ οι Γερμανοί αυτοκράτορες προσπαθούν να ανασυγκροτήσουν ενιαίο κράτος μέσω της επιβολής του Καθολικισμού → τριακονταετής πόλεμος (1618-1648)
- ανάπτυξη κεφαλαιοκρατικού συστήματος ← ο καλβινισμός διακρίνεται για το δημοκρατικό πνεύμα και υποστηρίζει την ανάπτυξη της ατομικής δραστηριότητας →

- ✓ η Ολλανδία, η Αγγλία, οι ΗΠΑ πρωτοστάτησαν στις πολιτειακές εξελίξεις και στις γενικότερες εξελίξεις
- ✓ η Ισπανία, η Πορτογαλία, η Γαλλία (ως τη Γαλλική Επανάσταση) παρουσίασαν σημαντική υστέρηση
- Μεταβολές στις νοοτροπίες και τις κοινωνικές σχέσεις
- Νέα ρεύματα στις επιστήμες, στα γράμματα, στις τέχνες
- Διάδοση παιδείας, τόσο από τους διαμαρτυρούμενους, όσο και από τους καθολικούς

«Η πνευματική επανάσταση του τέλους του 15^{ου} και του 16^{ου} αι. κατάφερε άραγε ένα θανάσιμο πλήγμα στην προοπτική μιας ενωμένης Ευρώπης; Αναντίρρητα συντελεί στην εδραίωση των εθνικών ιδιαιτεροτήτων και στον πολιτικό κατακερματισμό της ηπείρου. Αλλά συγχρόνως μετέχει στη δημιουργία της ευρωπαϊκής ταυτότητας. Με αποχρώσεις που εξαρτώνται από τις εθνικές παραδόσεις, ο ουμανισμός, η Αναγέννηση και η Μεταρρύθμιση υπήρξαν ευρωπαϊκές κινήσεις. Τα ίδια ερωτήματα έχουν τεθεί από την Οξφόρδη ως την Κρακοβία, από το Παρίσι ως τη Φλωρεντία κι από τη Ρώμη ως την Αμβέρσα. Κι αν οι απαντήσεις διαφέρουν στη μορφή τους, αντλούν όλες από την ίδια πηγή: την απόρριψη της μεσαιωνικής οπτικής του κόσμου, την επιστροφή στους Αρχαίους, την αισθητική ως μέσο προσέγγισης του θείου, και την αναζήτηση μιας εξαγνισμένης θρησκείας, ικανής να μεταδώσει την αληθινή πίστη. Πέρα από τον πολιτικό κατακερματισμό, γεννιέται ένας ευρωπαϊκός πολιτισμός εμπλουτισμένος από τις εθνικές διαφορές.»

Bernstein, S. - Milza, P. , *Ιστορία της Ευρώπης*, εκδ.Αλεξάνδρεια, Αθήνα 1997, τ. 1, σ. 336-337